ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

УДК 930.2:314(73):929.53
DOI https://doi.org/10.32782/2663-5984.2026/2.32

Алексієвець Л. М.
https://orcid.org/0000-0002-0030-3314
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Галушка Р. Б.
https://orcid.org/0009-0009-5509-5813
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Петрик Ю. Б.
https://orcid.org/0000-0001-7419-8724
Тернопільський ліцей № 21 – спеціалізована мистецька школа імені Ігоря Герети Тернопільської міської ради Тернопільської області

ПЕРЕПИСИ НАСЕЛЕННЯ США 1900–1950 РР. ЯК ІСТОРИКО-ГЕНЕАЛОГІЧНЕ ДЖЕРЕЛО РЕКОНСТРУКЦІЇ РОДОВОДІВ ГАЛИЧАН

У статті досліджується роль федеральних переписів населення США 1900–1950 рр. як важливого джерела для реконструкції родоводів вихідців із Галичини. Зазначено, що масова трудова еміграція галичан наприкінці XIX – у першій половині XX ст. призвела до формування численних етнонаціональних спільнот у США. Ланцюгові міграції та світові війни сприяли тому, що значна частина галицьких родин набула трансконтинентального характеру, внаслідок чого повноцінна реконструкція родинних зв'язків без залучення масових джерел країни-реципієнта є практично неможливою.

Метою праці є комплексний аналіз інформаційного потенціалу переписних листів першої половини XX століття. Хронологічні межі дослідження зумовлені початком масової еміграції галичан до США та дією правила 72 років, яке обмежує оприлюднення персональних даних, залишаючи цензус 1950 року останнім доступним для широкого загалу. Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі американських переписів населення як джерела для реконструкції родинних зв'язків галичан, що дає змогу розкрити їхній інформаційний потенціал у генеалогічному дослідженні. Автори детально аналізують структуру переписних листів, у яких облік населення здійснювався за домогосподарствами, а також фіксувалися ім'я, вік, стать, сімейний стан, адреса та низка інших персональних характеристик. Особливо цінними для генеалогії визначено дані графи «Nativity», а також відомості про рідну мову респондента та його батьків. Дослідження демонструє, що записи про походження можуть суттєво варіюватися, відображаючи як динаміку зміни державних кордонів, так і особливості самоідентифікації опитуваних. Окрема увага приділяється еволюції інструкцій для американських переписувачів. Ці правила регламентували фіксацію походження та мови представників бездержавних націй, пропонуючи в різні роки такі терміни, як «Ruthenian», «Little Russian» та «Ukrainian».

У висновках наголошено, що матеріали цензусів є важливим, проте не самодостатнім історико-генеалогічним джерелом через можливі неточності, механічні помилки інтерв'юерів

© Алексієвець Л. М., Галушка Р. Б., Петрик Ю. Б., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

чи фонетичну адаптацію імен. Для досягнення правдивих результатів їх необхідно критично аналізувати та поєднувати з іншими документами: пасажирськими списками суден, натуралізаційними актами, церковними книгами, некрологами тощо. Лише застосовуючи такий комплексний підхід, можливо глибоко та якісно відтворювати склад родин, міграційну динаміку та соціально-економічне становище галицької діаспори в США.

Ключові слова: *генеалогія, українська діаспора в США, міграційні процеси, переписи населення США, Галичина, історія США, історія України.*

Постановка проблеми. Масова еміграція населення Галичини до Сполучених Штатів Америки наприкінці XIX – у першій половині XX ст. стала важливим соціальним процесом для регіону. Вихідці з Галичини – передусім українці-русини та поляки – формували у США численні й стійкі етнонаціональні спільноти. Наявність родичів за кордоном зумовлювала явище ланцюгової міграції, унаслідок чого значна частина галицьких родів набувала трансконтинентального характеру, що значно ускладнювало реконструкцію структури родинних зв'язків і зробило її практично неможливою без залучення масових джерел країни імміграції. Каталізаторами переміщень були також світові війни, а після Другої світової війни міграційні процеси посилилися новою хвилею переселенців зі статусом DP (displaced person). Унаслідок цього відбулося подальше кількісне зростання й соціальне ускладнення галицької діаспори в США.

Важливим джерелом для вивчення родоводів галицької діаспори є федеральні переписи населення США – цензуси (censuses) – систематичні загальні переписи населення, що здійснюються державою з метою фіксації його чисельності, складу та соціально-економічних характеристик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика галицької еміграції до країн Америки знайшла своє відображення як в українській, так і в закордонній історіографії, що зумовлено масовістю еміграції до Нового Світу. Вагомий внесок у дослідження цих процесів, становлення діаспори та різноманітних аспектів її життя зробили як українські історики XX століття, так і сучасні дослідники. Варто відзначити Юліана Бачинського як фундатора вивчення українського еміграційного руху з його фундаментальною працею «Українська імміґрація в З'єдинених Державах Америки» (1914 р.) [18].

Окремої уваги заслуговує діаспорне видання Р. Цибрівського та І. Теслі «Українці в ЗСА та Канаді: Ідентифіковані переписами населення» [20], в якому автори досліджують перепис населення США 1970 року переважно в статистично-соціологічному ключі. Втім, як генеалогічне джерело українськими дослідниками ці переписи ґрунтовно вивчені не були.

Безумовно, значно ширше ця проблематика висвітлена у працях американських істориків та соціологів. Особливо відзначимо доробок Марго Дж. Андерсон, яка разом зі співавторами досліджує цензуси в контексті історії США, зокрема у працях «Who Counts? The Politics of Census-Taking in Contemporary America» [10], «The American Census: A Social History» [11], «Encyclopedia of the U.S. Census: From the Constitution to the American Community Survey (ACS)» [12].

Попри значний науковий доробок, федеральні переписи населення І половини XX століття як історико-генеалогічне джерело для реконструкції родоводів вихідців із Галичини досі не стали предметом спеціального комплексного дослідження, що й зумовлює актуальність цієї статті.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження та аналіз переписів населення США (цензусів) 1900, 1910, 1920, 1930, 1940 та 1950 років як історико-генеалогічного джерела для реконструкції родоводів вихідців із Галичини, історії виникнення цього типу джерел, характеристики структури переписних листів, висвітлення їхнього інформаційного потенціалу для подальших історичних і генеалогічних студій, а також окреслення можливостей їх поєднання з іншими комплексами джерел.

Виклад основного матеріалу. Хронологічні межі дослідження визначаються початком масової трудової міграції галичан до США наприкінці XIX ст. та доступністю переписних матеріалів. Перепис 1890 р. не залучено через те, що більшість записів було знищено під час пожежі 1921 року [3], а верхньою хронологічною межею дослідження є останній доступний для загалу перепис – цензус 1950 року.

Проведення переписів населення кожних 10 років закріплено Конституцією США 1787 року (I стаття, II розділ) з політичною та економічною метою, а саме: визначення кількості місць кожного штату у Палаті представників і забезпечення справедливого оподаткування [16]. Перший перепис було проведено вже 1790 року. Він містив імена голів сімей та загальні відомості про чисельність населення за визначеними категоріями, проте з часом структура переписних

листів змінювалася й ускладнювалася відповідно до суспільних потреб. Так, перепис 1850 року був першим, у якому ім'я кожної вільної особи фіксувалося окремо. Таким чином, відбувся перехід від суто кількісного підрахунку населення до його соціальної характеристики.

Також варто згадати про переписи населення окремих штатів, проте вони не були регулярними та мали регіональний характер, а останній з них був проведений 1985 року у штаті Массачусетс [17]. Їхнє джерелознавче та генеалогічне значення потребує подальших досліджень.

На початку XX століття форма переписних листів істотно ускладнилася. Переписні листи США 1900–1950 рр. мають табличну форму з кількома колонками, до яких заносилися відповіді респондентів відповідно до поставлених запитань. Облік населення здійснювався за домогосподарствами: першим зазначався «head» – голова домогосподарства (зазвичай чоловік або батько), після чого вписувалися всі інші члени родини та особи, які мешкали за цією адресою, із фіксацією їхнього родинного (чи іншого) зв'язку з головою домогосподарства.

Для всіх шести переписів спільними були базові запитання щодо імені, статі, віку, расової належності, сімейного стану та адреси. Натомість інші дані фіксувалися залежно від року проведення перепису. Саме ці зміни в структурі опитувальників дозволяють вивчати соціальну історію США. Так, у переписах 1900–1930 рр., коли європейська імміграція набуває масового характеру, спостерігається акцент на етнічному походженні населення. Також вказується рік імміграції. Зазначимо, що під впливом подій Великої депресії, а згодом і Другої світової війни, у переписах 1940 і 1950 рр. зросла увага до працевлаштування, професійної кваліфікації та рівня освіти респондентів, що, на нашу думку, свідчить про зміну пріоритетів – поступовий перехід від зосередження на походженні особи до оцінки її індивідуальних характеристик.

Як уже зазначалося, останнім доступним для широкого загалу переписом населення США є перепис 1950 року. Це зумовлено дією так званого правила «72-Year Rule», відповідно до якого персональні дані переписів населення можуть бути оприлюднені лише через 72 роки після їх збирання [15].

Копії переписних записів, починаючи з 1910 р., зберігаються в National Processing Center Бюро перепису населення США у м. Джефферсонвілл (штат Індіана), включно з матеріалами тих переписів, які ще не були оприлюднені. Після завершення терміну конфіденційності переписні документи передаються до Національного управління архівів та документації США (National Archives and Records Administration), яке забезпечує їх збереження та відкритий доступ для наукового використання, зокрема для історико-генеалогічних досліджень [14].

Для реконструкції родоводів вихідців із Галичини переписи першої половини XX ст. містять значний обсяг інформації. Вони відскановані, проіндексовані та доступні на провідних генеалогічних онлайн-платформах, зокрема MyHeritage, Ancestry, FamilySearch та інших, що суттєво спрощує їх опрацювання дослідниками з усього світу.

Особливо цінними для генеалогічних досліджень є дані графи «Nativity», де зазначалося місце народження опитуваної особи та її батьків. Аналіз переписних листів свідчить, що місце народження респондентів зі Східної Галичини може бути записано по-різному: «Galicia», «Ukraine», «Poland», або «Austria» та «Russia», а також інші варіанти їх написання. Це може демонструвати як динаміку змін державної приналежності регіону, так і особливості самоідентифікації опитаних. У цій графі трапляються також записи «Австралія» [1]. Ймовірно, це можна пояснити незнанням географії, перевтомою чи банальною механічною помилкою інтерв'юера, оскільки очевидно, що малася на увазі Австрія.

Цінним є те, що в деяких переписах, крім місця народження, додатково фіксувалася рідна мова батьків особи, що має важливе значення для дослідження мішаних сімей і відкриває можливості для глибших етнолінгвістичних досліджень. Водночас, як і у випадку із зазначенням місця народження, ці відомості можуть містити певні помилки, а тому потребують критичного аналізу. Наведемо приклад переписного аркуша із містечка Сайрак'юз, що в штаті Нью-Йорк, який цікавий тим, що містить інформацію про родини, які походили із Галичини, зокрема різноманітні комбінації відомостей про місця народження та рідну мову. Один із записів стосується Ендрю, або ж Андрія Буська [2]. Бачимо, що місцем народження спершу вказано Австрію, а згодом виправлено на Польщу, водночас конкретне місце народження батьків не було виправлено. Зазначимо, що це не єдиний такий випадок, принаймні на цій сторінці. Бачимо, що рідною мовою Андрія вказано «Russian», що видається малоймовірним для вихідця із Галичини, адже Андрій Бусько народився 3 вересня 1890 року в с. Гниловоди, нині

в Тернопільській області, та був охрещений там само за греко-католицьким обрядом [19, арк. 25]. Найімовірніше, у цьому випадку під позначенням «Russian» респондент і/або переписувач могли мати на увазі русинську («Ruthenian») мову, що могло бути наслідком мовної адаптації, особливостей перекладу або неточної інтерпретації відповідей опитуваних

Втім, зазначимо, що для кожного перепису населення були розроблені спеціальні інструкції для переписувачів, які дозволяють уникнути неоднозначного трактування багатьох записів, зокрема щодо походження та мови представників бездержавних націй. Так, у керівництві за 1900 рік окремий пункт присвячений вихідцям із Польщі, яка, як зазначено, «зараз не є країною». Рекомендувалося вказувати Польщу як країну походження, додаючи в дужках позначення «нім.», «авст.» або «рос.», залежно від імперії, до складу якої належала відповідна територія [4].

В інструкціях 1910 року наведено список мов, якими розмовляють у США (пункт 134), серед яких Ruthenian (русинську) та Little Russian (малоросійську), а також містилася вимога використовувати саме ці назви, а не «Ukrainian» (пункт 141), «Rusniak» чи «Russine» (пункт 142) [5]. Ймовірно, це пов'язано з офіційною термінологією того часу, зокрема з російською імперською політикою, яка заперечувала існування української мови як окремої мовної одиниці, натомість використовуючи термін «малоросійська».

В інструкціях за 1920 рік вперше міститься згадка про Галичину, яку рекомендувалося зазначати як регіон народження поряд із назвою відповідної держави (пункт 139), адже раніше вказувався загальний термін «Austria». Водночас у переліку мов поруч із «Ruthenian» та «Little Russian» вперше з'являється «Ukrainian». Таким чином, українська мова фактично представлена трьома окремими найменуваннями [6].

Вважаємо доцільним додати, що через масову імміграцію до США на початку XX ст. виникла потреба у вдосконаленні системи етнічної та расової ідентифікації новоприбулих. Розв'язання цієї проблеми, серед інших міграційних викликів, було покладене на так звану урядову Комісію Діллінгема, створену 1907 року і названу так на честь американського сенатора. Результатом її діяльності в цьому напрямку стало видання в 1911 році «Словника рас або народів», де детально пояснені різні найменування рас та народів: антропологічні риси йдуть поряд із короткими історичними відомостями. Зокрема, українці, чи то русини, червоноруси, малороси, лемки, черкаси тощо, ідентифікуються авторським колективом все ж таки як єдина спільнота [13, с. 116–118].

В інструкціях 1930 року вперше порушено проблему зміни державних кордонів. Якщо раніше рекомендувалося вказувати провінції відповідно до довоєнного адміністративного поділу, то пункт 167 передбачав, що тепер слід зазначати державу, до складу якої відповідна місцевість входила на момент проведення перепису [7].

У переписі 1940 року, який проводився вже після початку Другої світової війни, Бюро перепису населення США запропонувало інший підхід до розв'язання цієї проблеми: країною походження слід було вказувати ту державу, у межах якої місце народження респондента перебувало станом на 1 січня 1937 року (пункт 473). Водночас щодо фіксації рідної мови простежується певна лібералізація: перелік рекомендованих мов у цих інструкціях уже відсутній [8].

У переписі 1950 року питання про рідну мову не ставилося, а спеціальних положень щодо фіксації походження у використаних нами інструкціях не виявлено [9].

Матеріали цензусів є важливим, хоч і не самодостатнім історико-генеалогічним джерелом. Регулярність проведення переписів дозволяє порівнювати записи однієї родини в різних десятиліттях та простежувати динаміку, а саме: появу нових членів родини чи хатніх працівників, зміну матеріального стану чи переїзд. Окрім цього, їх варто зіставляти з іншими типами джерел, оскільки лише комплексний підхід дає змогу отримати найповнішу інформацію. Це зумовлено тим, що записи нерідко містять помилки, американізовані або фонетично адаптовані форми слов'янських імен.

У переписах, як зазначалося вище, походження зазвичай вказувалося узагальнено, що ускладнює подальшу роботу з європейськими архівними матеріалами. Водночас за наявності року імміграції, зафіксованого в цензусі, можна встановити точніше місце народження за допомогою пасажирських списків суден. Важливим доповненням до переписів є натуралізаційні записи – документи, пов'язані з набуттям громадянства США, серед яких особливу цінність становлять анкети із зазначенням точного місця народження іммігранта та порту, з якого він прибув до Сполучених Штатів.

Додаткову інформацію можуть містити страхові документи, церковні книги та інші локальні джерела. Окрему цінність становлять некрологи

(obituaries). У першій половині XX ст. вони переважно публікувалися в періодичній пресі, а сьогодні значна їх частина доступна на спеціалізованих інтернет-ресурсах. Некрологи, крім основних біографічних відомостей, часто містять інформацію про життєвий шлях померлого, його родину, родичів, які померли раніше, а також тих, хто залишився живим, що робить їх цінним допоміжним джерелом для генеалогічних досліджень.

Висновки. Отже, у ході дослідження проаналізовано федеральні переписи населення США 1900, 1910, 1920, 1930, 1940 та 1950 років як історико-генеалогічне джерело для реконструкції родоводів вихідців із Галичини. Встановлено, що їхній інформаційний потенціал дозволяє відтворювати склад родин, простежувати міжпоколінні зв'язки, міграційну динаміку та соціально-економічне становище галицьких мігрантів у США.

Особливу цінність для генеалогічних досліджень мають дані про місце народження, рік імміграції, статус громадянства, рідну мову, а також відомості про членів домогосподарства та родинні зв'язки, попри варіативність і неточність їх фіксації.

Аналіз інструкцій до проведення переписів засвідчив, що зміни у принципах документування походження, мови та державної належності відображали не лише еволюцію методики переписів, а й політичні та історичні трансформації першої половини XX ст., що необхідно враховувати під час інтерпретації отриманих відомостей.

Водночас використання переписних матеріалів потребує критичного аналізу та поєднання з іншими типами джерел, зокрема пасажирськими списками, натуралізаційними документами, церковними книгами, некрологами та іншими архівними матеріалами, що дає змогу мінімізувати можливі помилки та суттєво підвищити правдивість реконструкції родоводів.

Таким чином, федеральні переписи населення США є одним із ключових масових джерел для історико-генеалогічних досліджень галицької діаспори у США першої половини XX ст. Перспективним напрямом подальших досліджень є комплексне використання матеріалів переписів разом з іншими американськими та європейськими джерелами, що дасть змогу істотно поглибити реконструкцію історії окремих родин і міграційних процесів.

Список літератури:

1. "United States, Census, 1940", FamilySearch. URL: https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:K7BR-K18 (accessed: March 7, 2024), Entry for Charles Bozak and Alice Bozak, 1940 (дата звернення: 11.08.2026).

2. "United States, Census, 1940", FamilySearch. URL: https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:KQPY-WVX (accessed: January 8, 2025), Entry for Andrew Busko and Antoinette Busko, 1940 (дата звернення: 11.08.2026).

3. "First in the Path of the Firemen": The Fate of the 1890 Population Census. National Archives. URL: https://www.archives.gov/publications/prologue/1996/spring/1890-census (дата звернення: 11.08.2026).

4. 1900 Census: Instructions to Enumerators. IPUMS USA. URL: https://usa.ipums.org/usa/voliii/inst1900.shtml (дата звернення: 11.08.2026).

5. 1910 Census: Instructions to Enumerators. IPUMS USA. URL: https://usa.ipums.org/usa/voliii/inst1910.shtml (дата звернення: 11.08.2026).

6. 1920 Census: Instructions to Enumerators. IPUMS USA. URL: https://usa.ipums.org/usa/voliii/inst1920.shtml (дата звернення: 11.08.2026).

7. 1930 Census: Enumerator Instructions. IPUMS USA. URL: https://usa.ipums.org/usa/voliii/inst1930.shtml (дата звернення: 11.08.2026).

8. 1940 Census: Instructions to Enumerators. IPUMS USA. URL: https://usa.ipums.org/usa/voliii/inst1940.shtml (дата звернення: 11.08.2026).

9. 1950 Census: Instructions to Enumerators | IPUMS USA. URL: https://usa.ipums.org/usa/voliii/inst1950.shtml (дата звернення: 11.08.2026).

10. Anderson M. J., Fienberg S. E. Who Counts? The Politics of Census-Taking in Contemporary America. New York : Russell Sage Foundation, 1999. 319 p.

11. Anderson M. J. The American Census: A Social History. New Haven : Yale University Press, 2015. 257 p.

12. Anderson M. J., Citro C. F., Salvo J. J. Encyclopedia of the U.S. Census: From the Constitution to the American Community Survey (ACS). 2nd ed. Washington : CQ Press, 2011. 488 p.

13. Dictionary of Races or Peoples / United States Immigration Commission (1907–1910), W. P. Dillingham, D. Folkmar, E. Folkmar. Washington : Government Printing Office, 1911. 150 p.

14. Public Census Records. United States Census Bureau. URL: https://www.census.gov/about/history/census-records-family-history/census-records.html (дата звернення: 11.08.2026).

15. The 72-Year Rule. United States Census Bureau. URL: https://www.census.gov/about/history/census-records-family-history/census-records/72-year-rule.html (дата звернення: 11.08.2026).

16. The Constitution of the United States. National Archives. URL: https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript (дата звернення: 11.08.2026).

17. U.S. Census Records. FamilySearch Blog. URL: https://www.familysearch.org/en/blog/us-census-records (дата звернення: 11.08.2026).

18. Бачинський Ю. Українська імміґрація в З'єдинених Державах Америки: з 75 ілюстраціями і двома картами. Львів: Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1914. 492 с.

19. ДАТО, ф. 487, оп. 1, спр. 800, арк. 25.

20. Цибрівський Р., Тесля І. Українці в ЗСА та Канаді: ідентифіковані переписами населення. Нью-Йорк : Український соціологічний інститут, 1975. 32 с.

Aleksiievets L. M., Halushka R. B., Petryk Yu. B. U.S. POPULATION CENSUSES OF 1900–1950 AS A HISTORICAL AND GENEALOGICAL SOURCE FOR RECONSTRUCTING THE GENEALOGIES OF GALICIANS

The article examines the role of the U.S. federal population censuses of 1900–1950 as an important source for reconstructing the genealogies of people originating from Galicia. It is noted that the mass labor emigration of Galicians in the late nineteenth and first half of the twentieth centuries led to the formation of numerous ethno-national communities in the United States. Chain migration and world wars contributed to a significant proportion of Galician families acquiring a transcontinental character, making a comprehensive reconstruction of family ties practically impossible without the use of mass sources from the receiving country.

The aim of the study is to provide a comprehensive analysis of the informational potential of population census schedules from the first half of the twentieth century. The chronological framework of the study is determined by the beginning of mass emigration of Galicians to the United States and the 72-Year Rule, which restricts the disclosure of personal data, leaving the 1950 census as the latest one available to the public. The scholarly novelty of the study lies in a comprehensive analysis of U.S. population censuses as a source for reconstructing the family ties of Galicians, thereby revealing their informational potential for genealogical research. The authors provide a detailed analysis of the structure of census schedules, in which the population was enumerated by households, while names, age, sex, marital status, address, and a number of other personal characteristics were also recorded. Particularly valuable for genealogical research are the data in the "Nativity" field, as well as information on the respondent's native language and the native languages of their parents. The study demonstrates that records of origin may vary considerably, reflecting both changes in state borders and the peculiarities of the respondents' self-identification. Particular attention is paid to the evolution of instructions for U.S. census enumerators. These rules regulated the recording of the origin and language of representatives of stateless nations, using such terms in different years as "Ruthenian", "Little Russian", and "Ukrainian".

The conclusions emphasize that census materials constitute an important, though not self-sufficient, historical and genealogical source due to possible inaccuracies, mechanical errors made by enumerators, and phonetic adaptation of names. To achieve reliable results, they must be critically analyzed and combined with other documents, including passenger ship lists, naturalization records, church registers, obituaries, and other sources. Only by applying such a comprehensive approach is it possible to reconstruct in depth and with due accuracy family structures, migration dynamics, and the socio-economic circumstances of the Galician diaspora in the United States.

Keywords: *genealogy, Ukrainian diaspora in the United States, migration processes, U.S. population censuses, Galicia, U.S. history, Ukrainian history.*

Дата першого надходження статті до видання: 11.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026